

РЕЦЕНЗИЯ

от проф.д-р Пламен Христов ПАВЛОВ

(ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“)

Относно конкурс за академичната длъжност „професор“ – Област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология (История на средновековна България) за нуждите на катедра „История на България“ на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, обявен в „Държавен вестник“, бр. 21/15.03.2022 г. с единствен кандидат доц. д-р Георги Николов НИКОЛОВ.

Процедурата по отношение на настоящия конкурс е изпълнена в съответствие с всички нормативни изисквания, като не са допуснати нарушения. Кандидатът доц. д-р Георги Н. Николов покрива минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ, нещо повече – решително надхвърля съответните наукометрични показатели. Представената документация е точна и коректна, като са спазени всички срокове.

Данни за кандидата

Доц.д-р Георги Н. Николов е възпитаник на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ и почти целият му научно-творчески път е свързан с тази водеща академична институция. През 1990 г. печели конкурс за асистент по средновековна българска история и последователно е старши и главен асистент в катедра „История на България“. През 2001 г. защитава дисертационен труд, с което получава образователната и научна степен „доктор“, а през 2011 г. е избран за доцент към същата катедра. От 2015 до 2019 г. е заместник декан по научната дейност на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

По време на досегашната си научно-преподавателска кариера колегата Г. Николов осъществява редица специализации в научни институции и университети в Гърция, Германия, Полша и др. В периода 2017- 2020 г. доц. Николов е заместник-председател на Македонския научен институт в София. От 2020 г. е избран за негов председател. Доц. д-р Георги Н. Николов се ползва с репутацията на утвърден български медиевист у нас и в чужбина, което е факт и от списъка на неговите публикации и участието му в десетки авторитетни международни научни форуми.

Научни публикации и авторски приноси

Доц. д-р Георги Н. Николов има впечатляваща и съдържателна научна продукция, преди всичко в авторитетни научни издания у нас и в чужбина (Германия, Гърция, Полша, Русия, Северна Македония, Сърбия, Унгария, Франция, Грузия). Автор е 10 книги (4 в колектив), 82 студии и статии в български и чужди издания, на близо 50 отзиви и рецензии, 56 био-библиографски етюди, 5 учебника, около 80 научно-популярни публикации, близо 600 статии в енциклопедии и справочни издания. Много високо следва да се оцени работата на доц. Г. Николов като референт за публикациите в България на „флагмана“ на европейската византология “Byzantinische Zeitschrift” от 2009 г. до днес.

От своята впечатляваща не само в количествено, но и в качествено отношение научна продукция за настоящия конкурс доц.д-р Георги Н. Николов е представил 33 публикации – едно монографично изследване, една книга – библиографски справочник, 31 студии и статии. Това само по себе си е свидетелство за активността на доц. Г. Николов като учен, за широтата на тематиката на неговите проучвания и присъщия му „работохолизъм“ в качеството му на утвърден изследовател на българското и византийското Средновековие. В съответствие с изискванията основната част от представените публикации са от времето след хабилизацията на доц. Г. Николов и отразяват неговото развитие като учен след 2011 г. Забелязаните регистрирани цитирания на трудове на автора от други изследователи у нас и в чужбина са повече от достатъчни, въпреки че със сигурност са много повече. Не на последно място, немалко от тях са в утвърдени чужди реферирани издания.

На първо място на вниманието на научното жури е представена книгата „Из историята на Самуилова България“ (София, „Македонски научен институт“, 2022, 317 стр.), която изпълнява функцията на хабилизационен труд във връзка с настоящия конкурс. Държим да подчертаем, че новото изследване на доц. д-р Георги Н. Николов не повтаря, а доразвива и надгражда вижданията на автора и постигнатото от него в предишните му две книги на тази тема (Българският цар Самуил. София, „Българско сдружение на родовете от Македония“, 2014, 95 стр. и „Цар Самуил“. София, изд. „Захарий Стоянов“, 2016, 223 стр.). В представения на вниманието ни изследователски труд се съдържат редица нови анализи, привлечен е допълнителен извор и историографски материал, което придава на книгата напълно оригинален характер.

Без да се спираме в детайли на отделните части, все пак ще отбележим най-важни акценти и приноси в тази книга. В първата част авторът се спира на въпроса за родословието на Комитопулите. Г. Николов подлага на внимателен анализ данните на всички познати извори, като привлича и най-новите тълкувания на спорните моменти в тях. Интересно е допускането му, че Йоан Скилица и следващите го византийски хронисти изброяват Комитопулите не по възраст, а от гледна точка на времето на смъртта на всеки един от тях. Изказана е хипотезата, че връзката с Крумовата династия, за която знаем от Анна Комнина и Българския апокрифен летопис, е по майчина линия. Въпреки нашите резерви към подобно решение, то без съмнение заслужава внимание. Сходно е нашето виждане и за предлаганата от автора интерпретация за последователността на възрастта на братята на основата на анализ на техните библейски по тип имена. Разбира се, твърде възможно е Самуил да не е най-младият от тях, както се приема в съществуващите изследвания.

В част втора авторът се спира на въпроса за масовото ослепяване на българските военнопленници по заповед на Василий II след битката при Ключ през 1014 г. Разглеждайки в детайли практикуването на това тежко наказание във Византия, Г. Николов аргументирано оборва мнението на П. Шрайнер, който оспорва истинността на случилото се и го отдава на имперската пропаганда. С още аргументи е защитено виждането, че прозвището „Българоубиец“ е дадено на Василий II в резултат именно разправата с българските пленници сравнително скоро след катастрофата при Ключ, а не е плод на по-късна традиция, както допускат някои изследователи.

Несъмнен интерес буди и третата част на книгата, в която на анализ са подложени известията за смъртта на българските владетели от Борис II до Иван Владислав. Анализирайки историческите извори, Г. Николов прави редица интересни и важни уточнения не само за гибелта, но и за живота на владетелите Борис II, Роман Симеон, Самуил, Гаврил-Роман Радомир и Иван Владислав. Налице са редица авторски приноси, вкл. по отношение на съществуването на недостигнала до нас българска хроника, в която е имало конкретни сведения за гибелта на цар Борис II. С право Г. Николов защитава и доразвива тезата за действителното царуване на Роман, отричано от някои учени. Той дава и свое решение за съдбата на този български владетел след падането на Скопие във византийски ръце през 1003 г. С основание е поставен акцент върху личността на Рипсимия, съпругата на комит Никола и майка на Комитопулите, наречена „вдовица пророчица“ в Българския апокрифен летопис. Не на последно място, авторът прави нов „прочит“ на въпроса за идентификацията на гробниците, разкрити от

Н. Муцопулос в църквата „Св. Ахил“. Г. Николов изказва интересната хипотеза, че в базиликата са били погребани Никола и Рипсимия, Давид, цар Самуил и Гаврил Радомир.

В последната част на книгата е поместена обширна студия, в която е проследено средновековното минало на историко-географската област Македония. На основата на многобройни и разнообразни исторически извори авторът убедително показва, че през цялото Средновековие, както и през последвалите столетия, основното население на областта е българско, независимо от византийската или сръбска власт в Македония или части от нея през отделни периоди. С други думи, тази част на новата книга на Г. Николов е отлична илюстрация на историческата истина за българския етнокултурен облик на „Долната земя Охридска“, ако следваме думите на автора на българските добавки към Манасиевата летопис.

* * *

За целите на настоящия конкурс доц.д-р Георги Н. Николов е представил и 32 други публикации, които на свой ред съдържат ред приноси по широк кръг от научни проблеми. За улеснение ще ги разделим условно в няколко групи, първата от които отново е от публикации, ориентирани към цар Самуил и залеза на Първото българско царство. Ще започнем с ценния и единствен по рода си библиографски справочник **“Самуилова България в светлината на нови извори и исторически изследвания (1945-2022)”**. София, Македонски научен институт, 135 стр. /Приложение 2/, изготвен в съавторство с д-р Силвия Аризанова. Като послеслов на книгата е поместена авторската статия на доц. Г. Николов **„Цар Самуил в оценките на българската медиевистика“**. Трябва да се отбележи, че с тази книга вече разполагаме с прецизно и съдържателно академично помагало, което ще подпомогне съвременните и бъдещите изследователи.

Доц. Г. Николов е представил и серия статии, посветени на различни въпроси по темата, които са още едно свидетелство за неговите дълбоки познания и изследователските идеи: **„Византийско коварство и българско предателство, 1015-1018“** /, **„Бдин, 1002 г.“** /, **„1018 – последната година от историята на ранносредновековното Българско царство“** /“, **„Прабългарската държавна традиция в Самуилова България“**, **„Епохата на великия български цар Самуил“**, **„Българският цар Самуил и неговото време“**, **„Едно сведение за българската история“** (за една неразтълкувана бележка на Йоан Скилица), **„Българската аристокрация във войната с Византийската империя, 971-1019“** /Приложения 12, 13, 15, 16, 20, 22, 23, 29, 30/. Без

да се спираме на всяка от изброените статии, можем да констатираме сериозен брой приноси моменти в изследването и осмислянето на този период от българската история.

Втората група публикации е свързана най-общо с различни научни проблеми от историята на Първото българско царство: „За датата на покръстването на княз Борис I Михаил“, „Християнизацията на България...“, на немски ез., „Битката при Ахелой в историческите извори и историографската традиция“, статията за епохата на цар Петър, публикувана в Полша, „Раждането на идеята за завладяването на византийската столица от българите“, на немски ез. /Приложения 10, 11, 14, 24/.

Третата група показва научните интереси и постижения на Г. Николов при изследването на важни въпроси от историята на Второто българско царство. Сред тях се откроява серия от статии, посветени на въстанието на Петър и Асен и възобновяването на средновековната българска държава: „Теодор-Петър, Асен-Белгун и Йоаница-Калоян – обновители на Българското царство“, „Последният поход на византийския император Исак Ангел срещу столицата на Българското царство – Търново през 1190 г.“, „Образите на трима сепаратисти в произведенията на Никита Хониат, „Вътрешнополитическото развитие на възобновеното Българско царство...“, „Българите и Византийската империя, август-ноември 1185 г. /Приложения 18, 21, 25, 26, 27, 28, 31/. Отличното познаване на проблематиката около въстанието на Петър и Асен ни мотивира да поканим колегата Г. Николов като един от основните автори на „Българска национална история“, т. 4, която следва да бъде публикувана от издателство „Абагар“ през есента на настоящата 2022 г. В този том са поместени негови текстове за византийската власт в България през XI-XII в., Охридската архиепископия, въстанието на Петър и Асен, просопографски протрети на видни личности, и т.н.

Интерес предизвикват и статиите „Бележки за български принцеси в Константинопол през XIV в.“, на англ. ез., и „Унгарци във Българското царство, XIII-XIV в.“, на рус. ез. /Приложения 31 и 32/. Ще отбележим, че Г. Николов има и други статии за този период от средновековната история, например за проявите на сепаратизъм през XIII-XIV в., които не са включени в списъка от публикации във връзка с настоящия конкурс.

В четвъртата група научни публикации поставяме онези студии и статии, които са посветени на конкретни проблеми с разнообразна тематика: „Военнополитическа история на средновековния град Боруй“, „Сведения за Грузия и грузинците в старобългарската литература“, на рус.ез., както и интересната теоретична

статия, посветена на периодизацията на българското Средновековие, в която Г. Николов аргументирано обосновава хронологическа рамка от ранната история на древните българи и славяни до края на XVII в. /Приложение 4, 32, 33/, Непременно държим да отбележим неговата като обем, но по същество концептуална студия „Винаги това, което е минало, е по-добро...“ /Приложение 10/, в която е направен аналитичен обзор на изворите за стопанското развитие на българските земи през XII в. С пълно основание авторът обръща внимание на климатичния фактор, системно подценяван в българската историография. Основният извод на Г. Николов е, че през посоченото столетие започва стопански подем – добре аргументирано и подкрепено с конкретни данни от наративните извори и археологическите проучвания.

Преподавателска работа

През годините от своята хабилитация до днес доц. д-р Георги Н. Николов е титуляр на основен лекционен курс по история на средновековна България пред студентите от ИФ на СУ „Св. Климент Охридски“, както и по различни специализирани учебни дисциплини в бакалавърските, магистърските и докторантските обучителни програми. Представените справки за учебната заетост на колегата Г. Николов отразяват неговата висока натовареност като преподавател, което не му е попречило да отделя време и енергия за научна работа. Наред с основната си преподавателска дейност в СУ „Св. Климент Охридски“ доц. Г. Николов е гост-лектор в Националната художествена академия (1998 до 2008 г.), изнася лекции в университети и научни центрове в чужбина (Полша, Унгария, Сърбия и др.). Така или иначе, широките и задълбочени научни интереси и доказаната ерудиция, присъщи на доц. Г. Николов, са основополагащи при неговата преподавателска работа. Освен това, колегата Николов е научен ръководител на двама докторанти, защитили успешно своите дисертационни трудове.

Издателска и популяризаторска дейност

Доц. Георги Н. Николов участва в редколегиите на десетки сборници, като през последните години най-често е и техен съставител и отговорен редактор. Без да изпадаме „в подробности“, изрично ще отбележим неговите персонални заслуги за появата на два сборника, посветени на 1000-годишнината от кончината на цар Самуил, на двата тома с изследвания от международната конференция в Поморие, посветена на 1100-та годишнина от битката при Ахелой, на сборника „Кракра“ от международната конференция в Перник, и др., да не говорим за традиционни издания на ИФ на СУ от рода на „Кюстендилски четения“ и др. Нови идеи и много енергия хвърля Г. Николов и

като ръководна фигура в Македонския научен институт – както при издаването на авторитетното научно списание „Македонски преглед“, така и на редица други книги и тематични сборници.

Непременно следва да се отбележи и онова, което колегата Г. Николов прави за популяризацията на историческите знания сред българската общественост. Участието му в специализирани телевизионни и радио предавания е традиционно, като само във воденото от мен „Час по България“ е бил гост десетки пъти. Същото може да се каже и за неговите научнопопулярни статии, интервюта и мнения в различни вестници, списания, поредици (например новата серия „Бележити българи“ от 2012 г.) интернет-сайтове и т.н., които се отличават със своите високи качества.

Заклучение

Всичко казаното дотук ми дава пълно основание убедено да гласувам „ЗА“ присъждането на доц. д-р **Георги Николов Николов** на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2.2. История и археология (История на средновековна България – История на Самуилова България) за нуждите на катедра История на България, Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

17. 06. 2022 г.

Велико Търново

проф. д-р Пламен Павлов